

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra bohemistiky

**Srovnání Körnerových próz Údolí včel
a Písečná kosa**

Bakalářská práce

Vypracovala: Lenka Fričerová
Vedoucí práce: Mgr. Erik Gilk, Ph.D.
Olomouc 2011

Prohlášení:

Čestně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla veškeré použité prameny a literaturu.

V Olomouci 27. 4. 2011

Lenka Fričerová

OBSAH:

1. SROVNÁNÍ SCÉNÁŘE A NOVELY ÚDOLÍ VČEL	4
1.1. Děj scénáře.....	4
1.2. Rozdíly mezi scénářem a novelou	5
1.3. Rozbory postav.....	8
Ondřej z Vlkova.....	8
Armin von der Heide	9
Lenora.....	11
2. ČAS	14
3. PROSTOR.....	17
3.1. Prostor Vlkova.....	17
3.2. Prostor severu	17
3.3. Kontrastní prvky mezi prostory.....	18
ANOTACE:	20
SEZNAM LITERATURY:.....	21

1. SROVNÁNÍ SCÉNÁŘE A NOVELY ÚDOLÍ VČEL

Scénář k filmu Údolí včel napsal Vladimír Körner ve spolupráci s Františkem Vláčilem v roce 1967. Ve stejném roce byl film, režírovaný Vláčilem, natočen. O pět let později se Körner k látce vrátil a přepracoval ji do podoby novely. Příběh zůstal stejný, změnilo se jen několik detailů. Autor rozpracoval některé děje a situace a rozvedl psychologii postav. Více se zamýšlí nad důvody a následky lidského konání nejspíš také proto jsou myšlenky a pocity postav v novele vyjádřeny explicitněji.

Scénář je rozdělen do jednadvaceti kapitol. Novela se skládá ze dvou částí s názvy Vlci a Včely, z nichž první část je rozdělena na šest kapitol, druhá část obsahuje kapitol pět.

Jelikož scénář předcházela novele, postihneme nejprve děj scénáře, abychom z něj mohli vycházet. Dále uvedeme rozdíly, kterými se od scénáře novela liší.

Po rozdílech budou představeny jednotlivé postavy příběhu, tedy protagonista Ondřej z Vlkova, dále jeho přítel Armin von der Heide a Lenora.

1.1. *Děj scénáře*

Malý Ondřej žil po smrti matky se svým otcem na hradě Vlkově. Několik let po matčině smrti se otec znovu oženil s dívkou jen o málo starší než Ondřej. Syn se svatbou nesouhlasil, připadalo mu, že otec tímto aktem maminku zradil.

Ondřej proto daroval nevěstě košík s květinami, ve kterých byli skryti netopýři. Svatebčané tento dar vnímali jako zlé znamení a otec se rozběsnil tak, že v zlosti Ondřeje zranil. Ihned si uvědomil, co udělal, a přísahal, že jestli chlapec přežije, zaslíbí ho Bohu vstupem do rytířského řádu. To následně učiní a hoch se stane nedobrovolně mnichem daleko od domova na severu Evropy.

Ondřej se seznámil s mnichem Arminem von der Heide, který se stal na dlouhá léta jeho jediným přítelem a ochráncem. Až jednou po několika letech uprchl z řádu mnich Rotgier a ostatní se jej vydali hledat. Ondřej jej našel a byl rozhodnut přivést ho zpět. Rotgier ho však přesvědčil, že už nechce žít jako mnich a Ondřej ho následně pustil. Zároveň v něm vzklíčilo semínko pochybností, jestli tento způsob života he ten, který si přál.

Necelý týden po Rotgierově útěku a jeho smrti Ondřej sám uprchl. Chtěl se vrátit domů na Vlkov a žít tam jako obyčejný člověk. Komtur

Rawino byl ochoten jeho rozhodnutí akceptovat, ale Armin chtěl za každou cenu přivést svého přítele zpátky k řádu a poslušnosti Bohu.

Teprve zpátky v Čechách, blízko domovu, Armin Ondřeje dohonil. Ten se s ním odmítl vrátit a pokračoval v cestě, ale Armin ho neustále následoval.

Když Ondřej přijel domů, zjistil, že se hodně věci změnilo. Jeho otec byl mrtvý, dům spravovala jeho nevlastní matka Lenora. Zcela automaticky, jako by snad nikdy neodjel, se ujal funkce pána domu. Zezačátku se k Lenoře i k ostatním choval odtažitě, ale po čase si přivykl. Myšlenky na řád ho však nepřestávaly tížit, děsilo ho pomyšlení, že si pro něj Armin může kdykoliv přijít.

Ondřej se zahleděl do své mladé macechy, ona jeho lásku opětovala a zakrátko se rozhodli, že uzavřou sňatek. Ondřejovi navíc došlo, že po svatbě už nad ním řád nebude mít žádnou moc a on dosáhne kýžené svobody.

V den svatby přijel na hrad Armin, stále rozhodnutý přivést Ondřeje zpět ke spáse. Ondřej se už nebál, proto pozval přítele ke svatebnímu stolu a představil ho své ženě Lenoře. Ta jej v dobré víře podle tradice políbila.

Večer, když se Lenora chystala v ložnici na nadcházející svatební noc, vstoupil Armin tajně do její komnaty a zabil ji kvůli jejímu polibku a hlavně kvůli Ondřejově spáse.

Když to Ondřej zjistil, nechal jej bez milosti rozsápat psy, stejně jak se to stalo kdysi Rotgierovi na řádovém hradě a nešťastnou náhodou se táž smrt přihodila i jeho otci. Ondřej si v závěru uvědomí, že před mocí řádu neuteče nikam na světě.

1.2. Rozdíly mezi scénářem a novelou

Novela se od scénáře liší v několika dějových bodech. Trochu jiná je scéna u moře, kdy jsou přátelé v řádu již mnoho let. Koupou se a Armin, věřící ve znamení a symboly, ve scénáři zabodne do písku meč a předpovídá, že pokud k němu voda dosáhne, v budoucnu se rozejdou. V novele Armin použije dřívko z polorozpadlé lodi.

Na útěku pronásledují Rotgiera bratři pod Arminovým vedením, chtějí ho chytit a zachránit jeho duši. Ondřej však tento pocit nesdílí, opozdí se za skupinou a najde Rotgiera samotného. Hovoří s ním, přemlouvá ho, aby se vrátil ne pro spásu, ale spíš kvůli hrozbě trestu, jaký by ho čekal. Rotgier je však pevně rozhodnut, popisuje Ondřejovi svůj budoucí poklidný život

na statku, a navrhuje mu, aby šel s ním. Potřebuje totiž jeho koně, aby přebrodil řeku. Ondřejovi učaruje vidina šťastného bytí bez věčného modlení a půstu, nasedne s Rotgierem na koně. Ten ho však v nestřežené chvíli udeří, shodí z koně a pokračuje sám. Nakonec je ovšem zadržen pronásledovateli a přiveden na hrad a podle řádového práva předhozen psům.

Zde se scénář s knihou opět rozchází. Ve scénáři mniši Rotgierovu smrt sledují a přitom se modlí modlitby „Miserere mei“ a „A Solis ortus cardine“. V novele je Rotgier naopak sám se psy, bratři ho opustí, zavřou se do cel a modlí se k Panně Marii. Také vyzněním modliteb se zpracování odlišují. Miserere mei a A Solis ortus cardine naznačují postoj mnichů k Bohu jako naprosté autoritě, uvědomujících si vlastní malost a nedokonalost, zatímco modlitby k Panně Marii skýtají útěchu, obracejí se k ní jako k ochranné matce.

Ondřej je po Rotgierově útěku potrestán zavřením o samotě. Drobným detailem je, že ve scénáři je v kobce naprostá tma, cela nemá žádné okno. Oproti tomu v novele je kobka osvětlena malým otvorem, skrz který Ondřej pozoruje hvězdy, které mu připomínají rodný Vlkov. Právě ony mu usnadní rozhodnutí o návratu domů.

Na útěku se Ondřej dostane k uhlířům, kteří mu slíbí dodat koně. Armin se o něm díky náhodě dozví a vyjede s uhlíři a lovci, kteří se chtějí zmocnit Ondřejova skromného majetku. Ve scénáři Armin okamžitě zasahuje, aby nedošlo k potyčce mezi Ondřejem a venkovany. Ondřej však zraní Armina a uprchne. Znovu ho potká v lese, Armin ho přemlouvá, aby se s ním vrátil a zachránil si duši. Ondřej ho odmítá a pokračuje v cestě domů. V novele Ondřej narazí na uhlíře, kteří ho u sebe nechají přespat a slíbí mu koně. Když odjedou, Ondřej zůstane sám s dívkou, kterou kdysi znal. Když se vesničané vrátí s koněm i Arminem, Ondřej je napadne, dva uhlíře zabije a dalšího zraní. Poté mu Armin začne domlouvat a Ondřej se nechá přesvědčit. Vydá se s ním dobrovolně na cestu zpět. Když se později Armin sklání u pramene, aby se napil, Ondřej uslyší bzučet včelu. Vzpomene si na domov, a jak moc se mu již přiblížil. Udeří Armina, který padne do mrákot. Ondřej se ohlédne po včelce, ale zjistí, že to nebyla včela, ale jen moucha. Přesto pokračuje v nastoupené cestě domů.

U večeře Ondřej zmiňuje jméno hradu, který dlouhá léta obýval. Ve scénáři se jmenuje Marienburg, v novele se nazývá Stumm. Marienburg byl jedním z velkých měst na území řádu. Stumm znamená německy němý. Symbolizuje nemožnost projevit svůj životní názor.

Po večeři se Ondřej odebere na lůžko a Lenora ho doprovází do pokoje. Ve scénáři ji požádá, aby mu podala otcův meč a řetízky na sokoly. V novele požaduje otcův meč a vábničky pro psy. Na tyto požadavky navazují scény na hradním nádvoří, kdy mu ve scénáři donese pacholek sokola, kterého si může vycvičit. V novele pak malé vlče, se kterým založí lovčí smečku.

Po veselém dopoledni, kdy Ondřej s děvečkami dovádí u studny, je do textu novely zařazena nová scéna. Lenora a ostatní ženy se vysmívají koníkovi, respektive jeho přirození. Ondřej je uvidí a uvědomí si, že Lenora není tak stará, jak si dosud myslel, a začne si jí od té chvíle více všimat.

Odpoledne se jde podívat na včely a tam ho navštíví otec Blasius. Ten se ve scénáři zmiňuje o Ondřejově otci, který k němu chodil ke zpovědi. V novele však o otci nepadne ani slovo, kněz se pouze zmíní, že u něj byla u zpovědi Lenora. Teprve od ní se mnich dozvěděl, že Ondřej byl na severu v řádu.

Při jednom z lovů Ondřej náhodou narazí na hrob, v němž je pohřbeno Lenořino a otcovo dítě, které se narodilo mrtvé. V novele je upřesněno, že to bylo děvčátko. Ve scénáři mu sám otec vykopal hrob a udělal truhličku, zatímco v novele je tím pověřen pacholek Jakub. Tyto dvě scény v novele naznačují chladný vztah otce k synovi, o kterém se ani nezmínil svému zpovědníkovi. Stejně tak když se Lenoře narodí mrtvé děťátko, otec se ani neobtěžuje projevit lítost.

V novele se Ondřej každé ráno strachuje, že se jednou probudí a spatří moře, tedy že bude zpátky na hradě.

Jeden večer, když už je svatba dohodnuta, Ondřej s Lenorou sedí u ohně. Ondřej si čte latinský spis a Lenora spí v křesle. Když se vzbudí, ve scénáři prohlásí, že se jí zdál krásný sen, zatímco v novele je velmi podobný sen označen jako zlý. Zdá se jí, že umírá, a když jí je nejhůř, ozve se hlas, který ji volá. Když se ohlédne, vidí ve dveřích stát anděla, kdežto v novele při probuzení vidí Ondřeje. Tato scéna může představovat anticipaci závěrečné tragické svatební scény.

Na svatbě dá Armin novomanželům dar, to nejcennější, co u sebe nosí. V novele dá Lenore míšek s pískem z Jeruzaléma, ve scénáři jí dá písek a konvičku s mořskou vodou. Ve scénáři si Armin sám nechá propadat písek mezi prsty, Lenora vypije slanou mořskou vodu. V novele písek vysype Lenora a Armin se jen s lítostí dívá, jak to nejdražší, co u sebe celé roky ukrýval, mizí v nenávratnu a nikdo nemůže ocenit, co všechno tomu obětoval.

1.3. Rozbory postav

Ondřej z Vlkova

Ondřejův životní úděl byl určen už dětství jeho otcem a nešťastnou příhodou na svatbě. Chlapec je nešťastný ze ztráty matky, má dojem, že otec ji svatbou s mladou nevěstou zrazuje. Aktem dětské nenávisti je danajský dar, košík květin s ukrytými netopýry.

Při vstupním slibu však je Ondřej zcela oddaný myšlenkám řádu, a to až do Rotgierova útěku. Tehdy začíná pochybovat, jestli je tento život jedinou možností. Rotgier ho přesvědčí, že do hradu nepatří. Ondřej si vzpomíná na svůj život na Vlkově a zatouží se tam vrátit.

Když se po dlouhém putování dostane domů, neustále je ve střehu, čeká, že ho Armin bude chtít přivést zpět. Je náladový, vyvede ho z míry každá poznámka, která mu jen vzdáleně připomíná minulý život. Hned první den při večeři se rozčílí, že mu Lenora dala maso do zvláštní misky, zatímco ostatní jí ze společné. Hned druhý den ráno se ptá sluhy Jakuba, zda je zavřená brána hradu. Jakub odvěti, že ji už brzy ráno otevřel. Ondřej se na něj zcela nečekaně vrhne a začne na něj křičet, že nesmí nic dělat bez jeho vědomí. Bojí se Arminova příchodu.

Rozdíl mezi ztvárněním postavy Ondřeje ve scénáři a novele je ten, že ve scénáři se jeho názor na řád vyvíjí. K rozhodnutí změnit svůj dosavadní život ho přivedl bratr Rotgier ve chvíli, kdy ho Ondřej přiváděl zpět na hrad.

V prozaickém textu je Ondřej už od začátku nepřátelský k řádu. Cítí, že tam nepatří, ale až rozhovor s Rotgierem na útěku mu vnukne myšlenku na návrat domů.

Ondřej se v jednu chvíli chová velmi mile a přátelsky, najednou se v něm však něco zlomí a stane se krutým a nelítostným. Rozporuplný vztah má také k přírodě. Od dětství miluje včely, když se po matčině smrti straní lidí, jsou včely jeho jedinými přáteli. V dospělosti, když se vrátil na Vlkov,

si nechal vycvičit sokola, resp. vlčí smečku Ondřej chtěl s vlky vyjet na kance a srny, možná snad i člověka.¹

Při lovu narazil na místo, kde zemřel jeho otec. Zajímal se, zda ho otec postrádal, neboť otcova láska pro něj představovala důležitou hodnotu.

Ondřej si myslel, že když se ožení, rád nad ním přestane mít svou moc. Když ovšem Armin zabil Lenoru, pochopil, že rád ho vždycky dostihne, že před ním není útěku. Ondřej přitom netoužil po spáse, ale chtěl vést jen svůj vlastní život bez přesahu.

Armin von der Heide

S Arminem se setkáváme u moře, kde se po Ondřejově přijetí do řádu s chlapcem seznamuje. Stává se na dlouhá léta jeho průvodcem a jediným přítelem. Téměř jako otec syna ho zasvěcuje do života v řádu a učí ho žít v nehostinnosti severu. „ – Budeme přáteli, Ondřeji, chceš? – řekl křížák a políbil chlapce na ústa. (...) Tak ho mohla líbávat jen matka, uvědomil si chlapec a netušil, že mnichovo políbení bude prvním a zároveň posledním lidským dotekem za všechna ta léta, co měl prožít mezi řádovými bratry.“²

O Arminově životě toho mnoho nevíme. Je starší než Ondřej, už mnoho zažil, bojoval v různých bitvách, dostal se téměř až do Jeruzaléma, kam se touží jednou vrátit. Jako všichni v hradu žije velmi asketickým způsobem života. Silně prožívá svůj duchovní růst, až fanaticky následuje Krista a jeho poselství si vykládá vlastním způsobem. Nezáleží mu na životě na zemi, jeho jedinou touhou je dostat se do nebe a stanout po boku Kristově. Toho lze podle Armina dosáhnout několika způsoby, naprostým odříkáním a v případě nutnosti i vraždou. Jeho názor dokazuje rozhovor s otcem Blasiem, ve kterém bez mrknutí oka odsoudí ženu a její děti z Blasiova vyprávění k smrti. „– Pak by nezůstal naživu jediný člověk, – užasl Blasius. – Život by zanikl. – (...) – Nechť zanikne! – zvolal Armin von der Heide a na jeho úzkém obličejí se objevil strnulý, ukrutný rys. (...) – Zůstanou andělé, – říkal ten řádový rytíř. – Nikdo z lidí je neviděl, a přesto slyším tlukot jejich křídel. Jsou tu! Mezi námi, mnichu. Musí tu být! Jinak bychom žili pořád ve tmě jako pohani, jak špinaví psi.“³

¹ Körner, Vl.: Údolí včel. Praha, Melantrich 1978, s. 96.

² Tamtéž, s. 15.

³ Tamtéž, s. 120-121.

Nevíme, co Armina přivedlo ke vstupu do řádu, scénář ani kniha se o tom nezmiňují. Jisté však je, že osamělému životu mnicha nejenom přivykl, ale je stoprocentně přesvědčen o jeho jedinečné správnosti. „– Tam na severu, – říkal Armin von der Heide, – leží Venden. Místo nejzbožnějších bratří našeho řádu. Žijí nejméně rok sami v cele, nesmějí na sebe ani potom promluvit. Někteří se nechávají zazdít zaživa, ti nejlepší... Nenosí meče ani dýku, nosí kajícnické košile a kolem krku řetěz. Pro vodu si chodíš bosý po umrzlém jezeře. Chtěl jsem být kdysi s nimi, Ondřeji. – (...) – Jenom takové utrpení přibližuje skutečně k bohu, – řekl.“⁴

Tento „hledáč absolutní duchovní čistoty“⁵ krutě pronásleduje pohany a nečisté hříšníky. Je velice vážený mezi bratry, ztělesňuje rytířské ctnosti – věrnost, čest, odvalu. Při pronásledování uprchlého mnicha Rotgiera vede trestný oddíl. Je příkrý, nemilosrdně se žene za zrádcem. Když však Ondřej padne do Rotgierovy pasti, stará se o svého přítele. Nedovolí, aby byl za svou slabost potrestán bratřími, ale sám nad ním vykoná trest, když ho uvrhne do kajícnické cely. Nabádá ho jako otec syna. „– Můžeš cítit lítost s nepřáteli, ale nikdy nemůžeš odpouštět bratřím, co zradili. To je zákon! Po dobu pústu nevyjdeš z kajícnické cely. Budeš prosit boha, ať ti odpustí slabost! –“⁶

Když Ondřej uprchne, připadá mu, že tím zradil hlavně sám sebe. Kvůli jediné chybě by se mu tak zavřely brány nebe navždy. Jelikož má Ondřeje velice rád a nechce, aby po smrti ve věčném životě skončil mezi pohany, vydá se ho hledat.

Když však konečně Ondřeje na Vlkově dostihne, po rozhovoru s otcem Blasiem je rozhodnut odjet zpět. Ondřej mu dokonce poskytne koně. Toho, kterého mu opatřili uhlíři na cestě domů.

Nakonec ovšem zvítězí jeho láska ke Kristu a k Ondřejovi a smysl pro spravedlnost, neodjede a na Vlkově způsobí tragédii.

V jednom rozhovoru Vladimír Körner prohlásil, že Armin von der Heide je jediná postava, kterou si v roce 1967 s Františkem Vláčilem

⁴ Tamtéž, s. 18.

⁵ Dokoupil, Bl., Zelinský, M. a kol.: Slovník české prózy 1945-1994. Ostrava, Sfinga 1994, s. 184.

⁶ Körner, Vl.: Údolí včel. Praha, Melantrich 1978, s. 31.

vymysleli do scénáře⁷. Mnohým pak připomínala rok 1968 svou fatálností a neodvratitelností.

Lenora

Lenora v díle působí jako Arminův protiklad. Jestliže Armin ztotožňuje duchovní rozměr světa, „Lenora je naopak výrazem Körnerova pojetí ženství jako přírodního, vegetativního pólu života s jeho trpností a přilnavou odevzdaností.“⁸

Setkáváme se s ní hned v úvodní svatební scéně jako s vyplašenou mladičkou nevěstou zralého muže. Její úloha je zde spíše pasivní. S nadějí hledí na malého Ondřeje, doufá, že přibližně stejně starý chlapec jí bude na cizím hradě přítelem. „I malá nevěsta zvedla v očekávání pohled přes stůl i hlavu jako dítě, když potká jiné dítě, aby mu dalo úsměvem najevo svou náklonnost a kus zvědavosti.“⁹ Ondřej ji však vyděsí darem nenávisti, který způsobí tragédii a dokonale pokazí její vstup do nového domu.

O jejím životě na Vlkově za Ondřejovy nepřítomnosti toho moc řečeno není, víme však, že v manželství s Ondřejovým otcem zažívala krušné časy. Narodilo se jí mrtvé dítě, prázdná kolébka dosud stojí v ložnici, manžel ji trápil svým chováním: „Vyčítal jí, že je jalová, že to ona tě vyštvala z domu. Strašně ji trápil. Už byl tak ubohý a ještě tolik křiku nadělal. Tloukl ji bičem, pěstí... co mu přišlo pod ruky. Zavíral ji ke psům, nemohli jsme se na to dívat. Proto přišel ten trest.“¹⁰

Ivo Vysoudil ve své stati *Žena jako symbol v prózách Vladimíra Körnera*¹¹ rozděluje ženské postavy na tři typy – žena matka, žena milenka a malá dívenka. První symbolizuje Panna Marie, „ideál ženy – světice, která dosahuje naprosté mravní čistoty, rezignující na veškerá světská pokušení. Symbolizuje duchovní princip, panenství a mateřství ve smyslu

⁷ Švagrová, M.: Armin se opět vydává po stopě. Lidové noviny 22, 2009, č. 285, s. 9.

⁸ Dokoupil, Bl., Zelinský, M. a kol.: Slovník české prózy 1945-1994. Ostrava, Sfinga 1994, s. 184.

⁹ Körner, Vl.: Údolí včel. Praha, Melantrich 1978, s. 10.

¹⁰ Tamtéž, s. 104.

¹¹ Vysoudil, I.: Žena jako symbol v prózách Vladimíra Körnera. In: Žena v české a slovenské literatuře, Opava, Slezská univerzita 2006, s. 189-192.

duchovním.“¹² Druhý princip symbolizuje „Eva, coby nositelka prvotního hříchu, představuje lidský, světský princip, případně též erotický symbol“.¹³ A posledním typem je malá dívčena jako motiv „rozumného dítěte“¹⁴ nesoucího životní moudrost, ztělesňující útěchu a naději.

Lenora podle Vysoudila představuje syntézu prvních dvou druhů. Nejdříve je na hrad přivedena jako Ondřejova nevlastní matka, po jeho návratu spolu začnou žít jako manželé.

Když se Ondřej vrátí, Lenora doufá, že se vše konečně obrátí v dobré. „ – Pane, dej, ať se nevrátí do našeho domu zlo, které odešlo do hrobu! Dej, ať se na mne Ondřej usměje a netrápí mne jako jeho otec! Ať vzejde dobré zrno, které zasejeme, ať nám vlkodlak neotráví studnu a had nevypije mléko kravám... vyslyš mě, aby zůstal na Vlkově klid... –“¹⁵

I po smrti manžela se Lenora trápí, jako by tam byl stále přítomen. Vyčítá si, že neměla děti, nemůže se tak zařadit do žádné skupiny, zůstává osamocena stranou od všech ostatních. Je to patrné ve scéně s dětmi, kdy si uvědomuje, že je stále mladá, přesto už mezi ně nepatří. „Otočila se v tom rejci a byla jen o hlavu výš, ale tmavá ve svých strohých šatech. Ty dusily tělo, zatěžkávaly nohy. (...) Nebyla už děvče, ani matka. (...) Byla jenom vdova...“¹⁶

Útěchu ve své nelehké situaci nachází v sebemrškačství, ve fyzické bolesti, která odplaví bolest duše.

Po setkání s Ondřejem ve stáji se Lenora promění. Konečně odloží vdovský šat a celým srdcem se oddá Ondřejovi. Zamilovaná a po dlouhé době poprvé šťastná běží druhý den za otcem Blasiem dohodnout svatbu, která by posvětila jejich počínání. Ondřeje postaví před hotovou věc, poprvé sama jedná, jako by se probudila z dlouholeté letargie.

Její štěstí však nemá dlouhého trvání. Na svatbě podle tradice a z dobrého rozmaru políbí křížáka Armina, což se jí pak stane osudným.

¹² Tamtéž, s. 189.

¹³ Tamtéž, s. 189.

¹⁴ Tamtéž, s. 191.

¹⁵ Körner, Vl.: Údolí včel. Praha, Melantrich 1978, s. 90.

¹⁶ Tamtéž, s. 106.

Podle pravidel řádu musí zemřít za svou troufalost, podle Armina navíc za to, že odloudila Ondřeje.

Tak se naplňuje její nelehký životní úděl a její smrt je začátkem tragického vyvrcholení příběhu.

2. ČAS

Definováním času v literatuře se mimo jiných zabýval i francouzský literární teoretik Gérard Genette. Dělí zkoumaný čas na čas vyprávění a čas příběhu. „Příběhem se přitom míní souhrn sledu událostí, které jsou předmětem narativní výpovědi.“¹⁷ Je složité změřit, jak dlouho trvá čtení díla, proto se jako čas vyprávění častěji určuje počet stran, na kterých je dané vyprávění realizováno.

Genette pojímá čas vyprávění jako „pseudotemporální“ jev – „rozebírá soubor vztahů mezi časem příběhu a časem vyprávění.“¹⁸ Tyto vztahy dělí do tří oblastí: pořádek (poměr mezi temporální následností událostí v příběhu a pseudotemporálním pořadím jejich představení ve vyprávění), trvání (poměr mezi časovým rozpětím těchto událostí a jejich textovým pseudo-trváním), frekvence (vztahy mezi uskutečněným či neuskutečněným opakováním událostí příběhu a jejich možným opakováním ve vyprávění.)¹⁹

Rychlost vyprávění se upravuje pomocí zrychlování, zpomalování, elipsy nebo zastavení. Například elipsou autor přeskakuje několik let Ondřejova života na začátku děje, chybí vyličení Ondřejova útěku z hradu a začátek cesty Armina do Čech. Každý popis, který autor užívá, vyprávění děje zpomaluje. Autor líčí krajinu, moře nebo způsob života uhlířů.

„Princip časového nesouladu, projevuje-li se jako různost pořadí, označuje Genette jako anachronii, a jestliže má podobu v nerovnosti trvání, pak jako anizochronii.“²⁰

Do anachronie můžeme zařadit retrospekci (návrat) a anticipaci (předjímání). Retrospekci, jak uvidíme dále, Körner ve svém díle používá.

Novela je zahájena svatební scénou, která je rozepsána jen na několika stránkách, následně vypravěč inscenuje složení Ondřejova řádového slibu na severu. Vzápětí děj přeskočí o několik let vpřed a ukáže již dospělého Ondřeje a jeho přítele Armina. Retrospektivně se vrací do chvíle večere, kdy mniši zjistí, že chybí bratr Rotgier. Retrospektivu pak

¹⁷ Na cestě ke smyslu, s. 200.

¹⁸ Tamtéž, s. 201.

¹⁹ Tamtéž, s. 201.

²⁰ Tamtéž, s. 201

použije autor ještě několikrát, například tímto způsobem popisuje Ondřejovo setkání s uhlíři a jeho noc s Dorotkou.

Dalším časovým skokem se děj z nehostinného severu přesunuje do Čech a sleduje rytíře Armina na cestě. Vypravěč přitom vynechá veškeré události příprav na cestu a líčí rytíře téměř u konce svého putování.

Dále vypravěč stručně popisuje pokračování Ondřejovy cesty domů. První část knihy Vlci končí ve chvíli, kdy Ondřej dorazí k hradu, a schovává svůj plášť, upomínku na dobu strávenou na severu. Nyní už mu nic nebrání vrátit se domů.

Druhá část knihy Včely začíná příchodem Ondřeje k tvrzi. Po rozpačitém přivítání se děj ihned posunuje k večeři, dál už vše pokračuje plynule bez náhlých časových skoků.

Při srovnání obou částí vidíme Genettův rozdíl v zobrazení času. Na téměř stejném rozsahu stran (71 a 61) se odehrávají různě dlouhá časová období. Celá část Včely se odehrává v daleko kratším časovém období než část první Vlci, která zachycuje dění několika let. Zde sledujeme příběh během několika málo měsíců.

Retardační a retrospektivní funkci mají v díle vzpomínky. Armin se ve vzpomínkách vrací hlavně k bitvě u Akkonu a k tažení na Jeruzalém. Vzpomínky Ondřeje a Lenory se váží hlavně k Ondřejovu otci.

Děj zpomalují také pasáže líčící krajinu, vyznívání okamžiku a situace, vykreslující život ve středověku.

V Körnerových dílech nezáleží na konkrétním zasazení příběhu do určité doby, čas je vnímán jako existencialistický boj velkých dějin s malým člověkem. Jak uvádí I. Vízdalová, Körner „zobrazuje postavy, které se svým způsobem uvažování a řešení problémů vymykají psychickému a filozofickému světu středověkého člověka.“²¹ Autorovi nejde o vyličení života ve středověku, zajímá ho filozofický střet malého člověka s velkými dějinami, válcujícími obyčejný lid.

To je patrné i z výběru postav, které jsou všechny fiktivní, neobjevuje se žádná skutečná historická osobnost. Autor také nezachycuje žádné významné historické okamžiky, např. bitva, korunovace krále atd. I když

²¹ Vízdalová, I.: O jednom typu moderní české prózy, In: Literární měsíčník 1989, s. 95.

příběh pouze zasazuje do obecných historických reálií, i tak má spisovatel rozsáhlé a detailní znalosti o tehdejších životech.²²

Hlavní hrdinové Körnerových próz „prožívají dobově podmíněné pocity osamělosti, odcizení a smutku nad nemožností překlenout propast mezi sebou a svými současníky, nad opuštěností člověka, který prosazuje své morální zásady ve střetnutí s pragmatickým pojetím života.²³ Zatímco středověký člověk se neptá, jaké by mohlo být jeho místo, jak by mohl se svým životem naložit, Ondřej relativizuje a hodnotí svůj dosavadní život, jeho názory jsou typické pro člověka 20. století. Vzpírá se předurčenému životu v řádu, chce si sám zvolit způsob života. Nevěří na pověry a povídačky starých, důvěřuje jen sám sobě. „Mluví pravdu? ptal se Ondřej sám sebe, nebo říká jen to, čemu ve skutečnosti sám nedokáže uvěřit. Bylo to jako sen.“²⁴

Körner neexperimentuje s časem a dalšími literárními postupy. Jeho vyprávění je založeno na filmovém vidění světa. Pracuje s „vědomím časového prahu. Spisovatel vědomě předkládá limitní situace v osudu protagonistů buď hned na začátku jejich životní dráhy, anebo se jim poznání prahu času stává životní metou.“²⁵ Po jejím dosažení se čas jakoby zastavuje, veškerý děj ztrácí smysl.

²² V románu *Písečná kosa* sice jsou historické osoby a okamžiky zachyceny, nejsou ale důležité pro děj.

²³ Vízdalová, I.: O jednom typu moderní české prózy, In: *Literární měsíčník* 1989, s. 95.

²⁴ Körner, Vl.: *Údolí včel*. Praha, Melantrich 1978, s. 29.

²⁵ Novotný, Vl.: Existenciální koncepce času v tvorbě Vladimíra Körnera, In: *Čas v jazyce a v literatuře*; Sborník z mezinárodní konference, Ústí nad Labem, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně 2005, s. 415.

3. PROSTOR

Příběh se odehrává ve 13. století, v Evropě poznamenané křížáckými výpravami směřujícími na jih k Jeruzalému i na sever do Pruska. V té době patřilo rozsáhlé území u Baltského moře Řádu německých rytířů, kteří do země přišli na pozvání knížete Konráda Mazovského na přelomu let 1225 a 1226. V pohanském Prusku se snažili zavést křesťanský způsob života.

Ruský sémiotik Jurij Lotman rozlišuje literární postavy na základě umístění v prostoru. Důležité je podle něj přesné ohraničení prostoru. „Hranica rozdeľuje celý prostor textu na dva nepretínajúce sa podpriestory. Jej základnou vlastnosťou je nepreniknuteľnosť.“²⁶ Statickou postavou v prostředí Vlkova jsou podle Lotmanova dělení Lenora a Ondřejův otec. Armin patří k prostředí severu, překročením hranic a vstoupením do cizího prostoru proto naruší harmonii světů a rozpoutá tragédii. Ondřej patří do obou světů, je však nucen si vybrat jen jeden z nich.

3.1. *Prostor Vlkova*

Údolí, kde stojí tvrz Vlkov neboli Volfenberk, se nachází blízko vesnice Lešnice neboli Lanšperku, jak ji přejmenovali němečtí mniši. Zdejší krajina je vykreslena jako úrodná zem s loukami a lesy, kde je hojnost všech přírodních plodin. Uprostřed lesa na mýtině Ondřej umístil klát se včelami. Daleko od lidí, uprostřed ochranné přírody se cítí se svými drobnými přítelkyněmi v bezpečí.

Otcova svatba s mladičkou Lenorou se odehrává na konci léta, sváteční výzdoba domu je podle toho zařízena. „Také sloupoví bylo ověčeno snad všemi květy pokročilého léta.“²⁷ Je poklidný slunečný srpnový den, přesto jej Ondřej kvůli svatbě vnímá jako nepříznivý.

3.2. *Prostor severu*

Řádový hrad je vylíčen jako studené nepřátelské místo, které mělo do krajiny přinést křesťanskou osvětu, místo toho ovšem příchod křížáckých rytířů přivodil zkázu, strach a vraždění.

Hrad je postaven z kamenů, které dobře odolávají krutým povětrnostním podmínkám. Vybavení hradu je velice strohé, mniši nocují v celách jen na skromných lůžkách, Ondřej – jako kajícník – spí jen na holé

²⁶ Lotman, Jurij M.: Štruktúra umeleckého textu. Bratislava, Tatran 1990, s. 261.

²⁷ Körner, Vl.: Údolí včel. Praha, Melantrich 1978, s. 8.

zemi. Ani sály nejsou nijak vyzdobeny, jak je to patrné z popisu klenutého sálu refektáře: „Při zdech stály lavice a truhly se znaky zemských mistrů, jinak byl sál holý a tmavý.“²⁸ Jen nad hradními kaplemi jsou vymalovány nápisy, nabádající k víře v Krista.

Velký prostor zaujímá v líčení krajiny moře. Malý Ondřej je ohromen, když vidí poprvé ve svém životě tak nesmírnou vodní plochu a považuje ji za doklad ohromné síly přírody. Moře mu připadá jako živé, jak si hraje s vlnami, vzpomínka na domov se přitom pomalu vytrácí. „Chladily, ale neuštkly, voda smíšená s jemným pískem hladila tak hebcce. Vlkov se svými houštinami i včelami prchal nenávratně s odpadající vlnou opět k obzoru, třeba dočista navždy!“²⁹ Dětská radost je však vystřídána strachem a nepřítelstvím, které později trvá dlouhé roky. Armin zase využívá jeho umrtvující chlad, který potlačuje jakékoli známky života.

S mořem je spojen písek, podmanivý, měnivý a poddajný, přitom ale pevný a stálý. Sotva se na něj vylije voda, vzápětí osychá, jakoby nedotčen okolím. Sám smazává stopy, které by mohly napomoci sledovat uprchlíka.

Vedle moře je důležitou součástí života na severu Evropy, řeka Visla, která poskytuje lidem obživu.

Voda v podobě deště je v novele velmi častým motivem, zobrazuje většinou momentální stav situace. Po Ondřejově útěku začne pršet tak silně, že déšť neumožňuje vydat se hledat uprchlého mnicha. Příroda tak napomáhá Ondřejovi v uskutečnění jeho snu.

Armin je také přitahován vodou, potůčky a řekami, vnímá jejich očišťující sílu, tišící věčnou žízeň po Jeruzalému.

3.3. Kontrastní prvky mezi prostory

Ondřej na sklonku jara porovnává severskou krajinu s krajinou domova, vnímá prázdnotu a nepřítomnost života ve dnech, kdy se na Vlkově vše rodí a kvete a vzduch je provoněn nadcházejícím jarem.

Severské jaro se ke slovu hlásí jinými způsoby než jaro v Čechách. Očekávání vlídnějšího počasí lze vytušit jen z letmých náznaků přírody. Vlkovské jaro nastává daleko rychleji, ale přesto poklidněji. S jarem přichází do kraje mír, naděje a nový život.

²⁸ Körner, Vl.: Údolí včel. Praha, Melantrich 1978, s. 41.

²⁹ Körner, Vl.: Údolí včel. Praha, Melantrich 1978, s. 14.

Kontrastním prvkem mezi krajinou severu a vlkovským údolím je ticho, mrtvo, které nenaruší ani bzukot hmyzu, snad jen někdy zakřičí racek. Jediné, co kraj probudí z mrtvolného spánku, je volský roh nebo zvon, svolávající mnichy k modlitbám. „Žádný hmyz tu neobtěžoval, povětrím nezabzučela jediná moucha, ani včely. Nic. Mrtvo napohled, pevný řád.“³⁰ Na Vlkově nikdy není absolutní ticho. Když není slyšet hlučná přítomnost lidí, ozývají se domácí zvířata, ptáci a hmyz, ohlašující jaro.

Podle Jindry Knopkové je opozice ticha a hluku, respektive zvukovosti a nezvukovosti nepostradatelnou součástí Körnerova prozaického díla. „Ticho je výrazem reflexe přítomnosti přírody v příběhu i jako kontext, pozadí, rámec komunikace postav a je příznakem přítomnosti přírody.“³¹ Někdy je však velmi významné, nedokresluje pouze atmosféru, ale může signalizovat „porušení neutrálního stavu přírody (např. blížící se bouřku) nebo charakterizuje ‚nezvukovou‘ atmosféru v lidských obydlích.“³²

Stejně jako je nepřátelská krajina, jsou nepřátelští i lidé. Hlavně ze strachu před řádem, který za pomoc zrádci udílí kruté tresty. Pohané jsou v textu líčeni jako zákeřní lidé, řídící se jen svými pudy a instinkty, kteří odolávají snahám rytířů obrátit je na pravou víru a v hlubokých lesích vzývají stará pohanská přírodní božstva. Zvláště pohanské ženy jsou křížáky odsuzovány, jsou vnímány jako vtělení ďábla. „To ony třísnily i v den Kristova narození sníh krví a dobíjely ryby na modravém ledu. To ony uctívají vlky i o adventu, líbají mech a hady, otvírají temnotu snopy ohně jak hořící stoku, vábí do bažin řádové bratry a přemnohý jejich lákání podlehl.“³³

³⁰ Körner, Vl.: Údolí včel. Praha, Melantrich 1978, s. 14.

³¹ Knopková, J.: Způsoby vyjádření mlčení v uměleckém textu. Slovo a slovesnost 64, 2003, č. 1, s. 22.

³² Tamtéž, s. 22.

³³ Körner, Vl.: Údolí včel. Praha, Melantrich 1978, s. 24.

ANOTACE:

Autor: Lenka Fričerová

Katedra, fakulta: Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Název: Srovnání dvou Körnerových próz Údolí včel a Písečná kosa

Vedoucí práce: Mgr. Erik Gilk, Ph.D.

Počet znaků: 33 454

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 43

Klíčová slova: srovnání, analýza, Vladimír Körner, Údolí včel, Písečná kosa, historická próza

Resumé:

Práce analyzuje a srovnává dvě prozaická díla Vladimíra Körnera Údolí včel a Písečná kosa z hlediska tematického, motivického a interpretačního. Rozebírá Körnerovo pojetí historické prózy jako střetu obyčejného člověka s velkými dějinami. Novela Údolí včel je dále srovnávána se scénářem filmu.

SEZNAM LITERATURY:

PRIMÁRNÍ:

Körner, Vladimír: *Pisečná kosa*. Praha, Československý spisovatel 1970, 1. vydání.

Körner, Vladimír: *Údolí včel*. Praha, Melantrich 1978, 1. vydání.

SEKUNDÁRNÍ:

Adam, Jan: *Detaily velkých obrazů*. In: Körner, Vladimír: *Adelheid, Údolí včel, Anděl milosrdenství*, Praha, Československý spisovatel 1989.

Adam, Petr: *Němečtí rytíři*. Svitavy, Trinitas 1998.

Brousek, Antonín: *Úzce specializovaný univerzál*. *Listy* 1, 1968, č. 4, s. 10.

Culler, Jonathan: *Krátký úvod do literární teorie*. Brno, Host 2002.

Červenka, Miroslav a kol.: *Na cestě ke smyslu*. Praha, Torst 2005.

Dokoupil, Blahoslav: *Čas člověka, čas dějin (poznámky k vývoji české historické prózy 1966–1986)*. Praha, Československý spisovatel 1988.

Dokoupil, Blahoslav: *Motivická výstavba prvních próz Vladimíra Körnera*.

In: *Zlatá šedesátá – česká literatura, kultura a společnost v letech tání, kolotání a... zklamání*. odp. red. Radka Denemarková, Praha, Akademie věd České republiky 2000.

Dokoupil, Blahoslav, Zelinský, Miroslav a kol.: *Slovník české prózy 1945–1994*. Ostrava, Sfinga 1994.

Doležel, Lubomír: *Narativní způsoby v české literatuře*. Praha, Český spisovatel, 1993.

Dostál, Vladimír: *Zrcadla podél cesty /k české próze 1969–1974/*. Praha, Československý spisovatel 1987.

Galík, Josef: *K typologii prózy Vladimíra Körnera*. In: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Philologica. Studia bohemica*. Ed Jana Juráňová, sv. 50, sv. 3 1984, s. 63–66.

Galík, Josef: *Literární tvorba Vladimíra Körnera*. Severní Morava, 1987, sv. 53, s. 30–38.

Haman, Aleš: *Dílo a čas*. In: *Čas v jazyce a v literatuře; Sborník z mezinárodní konference*. Ústí nad Labem, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně 2005.

- Chaloupka, Otakar: Příruční slovník české literatury od počátků do současnosti. Brno, Centa 2005.
- Jareš Michal: Ediční poznámka. In: Körner, Vladimír: Údolí včel, Zjevení o ženě rodičce podle svatého Jana, Praha, Dauphin 2008, s. 139–149.
- Kliment, Jan: V mohutném nástupu. Kulturní tvorba 6, 1968, č. 20, s. 12.
- Komenda, Petr: Körnerova Písečná kosa a historická skutečnost. In: Zlatá šedesátá – česká literatura, kultura a společnost v letech tání, kolotání a... zklamání. odp. red. Radka Denemarková, Praha, Akademie věd České republiky 2000.
- Konopková, Jindra: Způsoby vyjádření mlčení v uměleckém textu. Slovo a slovesnost 64, 2003, č. 1, s. 21–29.
- Körner, Vladimír: Mlčící autor je veliká síla. Literární noviny 15, 2004, č. 16, s. 11.
- Körner, Vladimír: Píšu v obrazech a scény vidím. Nové knihy, 1993, č. 19, s. 8.
- Körner, Vladimír: Při psaní před sebou vidím film. Pandora, 2010, č. 20, s. 4–8.
- Körner, Vladimír: V kontrastu temné a bílé. Film a doba 32, 1986, č. 8, s. 426–431.
- Körner, Vladimír: Variace na jedno téma. Kino 39, 1984, č. 16, s. 6–7.
- Körner, Vladimír: Vladimír Körner. Československá televize 19, 1984, č. 25, s. 14.
- Körner, Vladimír: Život v poločase. Výběr z nejzajímavějších knih, 1988, č. 1, s. 36–37.
- Novotný, Vladimír: Existenciální koncepce času v tvorbě Vladimíra Körnera. In: Čas v jazyce a v literatuře; Sborník z mezinárodní konference. Ústí nad Labem, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně 2005.
- Novotný, Vladimír: Reliéf o dávnověku. Tvorba, 1979, č. 12, s. 18.
- Nünning, Ansgar: Lexikon teorie literatury a kultury. Brno, Host 2006.
- Pilař, Martin: O hrdinech a postavách. Kulturní měsíčník 4, 1986, č. 10, s. 62–64.
- Rimmon-Kenanová, Shlomith: Poetika vyprávění. Brno, Host 2001.
- Smetana, Jaroslav (-ana): Údolí včel. Nové knihy, 1978, č. 19, s. 1.
- Spáčilová, Mirka: „Zase až za deset let“, miní jubilant Körner. Mladá fronta Dnes 20, 2009, č. 236, s. B8.

- Svatoň, Vladimír: Literatura v čase, čas v literatuře. In: Čas v jazyce a v literatuře; Sborník z mezinárodní konference. Ústí nad Labem, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně 2005.
- Švagrová, Marta: Armin se opět vydává po stopě. Lidové noviny 22, 2009, č. 285, s. 9.
- Veselá, Marie: Baladické novely. Práce 34, 1978, č. 217, s. 6.
- Vingrálek, Miroslav: O touhách a tragédiích života. Lidová demokracie 39, 1983, č. 53, s. 5.
- Vízdalová, Ivana: O jednom typu moderní české prózy. Literární měsíčník 18, 1989, č. 1, s. 95–97.
- Vláčil, František: Ptali jsme se telefonem filmového režiséra, zasloužilého umělce Františka Vláchy. Tvorba, 1974, č. 10, s. 16.
- Vlašín, Štěpán: Slovník literární teorie. Praha, Československý spisovatel 1984.
- Vodák, Václav: Körnerova baladická novela. Lidová demokracie 34, 1978, č. 242, s. 5.
- Všetička, František: Podoby prózy. Olomouc, Votobia 1997.
- Vysoudil, Ivo: Žena jako symbol v prózách Vladimíra Körnera. In: Žena v české a slovenské literatuře. Opava, Slezská univerzita 2006.